

Universiteit
Leiden
The Netherlands

1848 : clubkoorts en revolutie. Democratische experimenten in Parijs en Berlijn

Waling, G.H.

Citation

Waling, G. H. (2016, May 24). *1848 : clubkoorts en revolutie. Democratische experimenten in Parijs en Berlijn*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/39702>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/39702>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/39702> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Waling, G.H.

Title: 1848 : Clubkoorts en revolutie. Democratische experimenten in Parijs en Berlijn

Issue Date: 2016-05-24

3 Vertegenwoordiging – de strijd om de stem van het volk

De stem van het volk

99

De stem van het volk

[Het volk] heeft een nationale en volksregering veroverd [...] Een Voorlopige regering die is voortgekomen uit acclamatie en aandrang door de stem van het volk en de [Kamer van Afgevaardigden] [...] Onder de Volksregering, afgekondigd door de Voorlopige regering, is elke burger bestuurder.¹

De Februarirevolutie had politiek Parijs op zijn kop gezet. De koning was op 24 februari 1848 afgetreden en zijn bewind was vervangen door een Voorlopige Regering – een spontane gelegenheidscoalitie van enkele gezaghebbende republikeinen uit de kringen van de kranten *Le National* en *La Réforme*, aangevuld met een aantal radicalen uit de kringen van de arbeiderskrant *L'Atelier*. Nadat zij eerst hun namen hadden laten scanderen door een massa op straat, lieten zij zich officieel benoemen door de Kamer van Afgevaardigden van de oude monarchie. De Kamer was bezet door revolutionairen, die haar prompt na de bezegeling van de nieuwe regering ontbonden.² Om haar bestaan, en daarmee ook de vestiging van de Tweede Franse Republiek, af te kondigen publiceerde de nieuwe regering de bovenstaande, luisterrijke verklaring ‘uit naam van het Franse volk’, waarmee zij claimde de tijdelijke vertegenwoordiging te zijn van de gehele Franse bevolking.

De claim van de regering werd echter niet zonder slag of stoot door iedereen aanvaard. Op hetzelfde moment werden de eerste clubs opgericht vanuit de krachtige gedachte ‘wij zijn het volk’. In die lijn zagen we in het vorige hoofdstuk al hoe de clubs de belofte van participatie verwezenlijkten die in de Februarirevolutie besloten lag. Maar tegelijkertijd legitimeerden de clubs zich met een andere claim: ‘wij *vertegenwoordigen* het volk’. Of, in het revolutionaire jargon van 1848: ‘wij zijn *de*

stem van het volk'.³ Kranten zetten het in hun titels: *La Voix du Peuple*, *Le Représentant du Peuple*, *Le Tribun du Peuple*, *L'Écho du Peuple*. Een prominente clubleider en de hoofdredacteur van clubkrant *La Commune de Paris*, Joseph Sobrier, zou twee weken na de revolutie schrijven: 'De stem van het volk is de stem van God. [...] Broeders! Naar de clubs dus, overal clubs, dat de clubs Frankrijk mogen verlichten.'⁴

De parlementaire verleiding

De representatieve claims van zowel de regering als de clubs waren vooral taalhandelingen. Zij waren niet zozeer een weerslag van de werkelijkheid, maar creëerden een nieuwe werkelijkheid. Juist op een revolutionair moment kunnen dergelijke claims een groot effect sorteren, ongeacht hoe 'democratisch' zij zijn.⁵ Als ware vertegenwoordigers van het volk werd de clubs een gewichtige taak toegedicht, onder andere door *La Voix des Clubs*: 'Het is daar [in de clubs] dat de daden van de regering dagelijks worden onderzocht, bediscussieerd naarmate ze zichtbaar worden: waar ze krachtig worden ondersteund als ze tegemoetkomen aan de publieke opinie; en streng in de gaten worden gehouden als deze opinie wordt miskend.'⁶

Niet alleen boden de clubs, zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, de gelegenheid tot politieke participatie in de vorm van debat, petitie en scholing – zij moesten ook een functie uitoefenen die gewoonlijk het parlement toekwam. Clubs moesten toezicht houden op de uitvoerende macht (de Voorlopige Regering). 'De debatclub in het parlement wordt noodzakelijkerwijs aangevuld door debatclubs in de salons en de gelagkamers', zou Karl Marx enkele jaren later schrijven,⁷ maar het bijzondere aan 1848 was dat de revolutionaire clubs het parlement niet zozeer aanvulden – gedurende enkele maanden *fungeerden* zij als een parlement. In het politieke vacuüm tussen de Februarirevolutie en de verkiezingen van eind april, de periode dat Frankrijk een gekozen volksvertegenwoordiging miste, werden de clubs de 'raadzaal van het volk' – niet zoals Balzac de term gebruikte in overdrachtelijke zin toen hij schreef over de typische animositeit in Franse cafés,⁸ maar in een vrij letterlijke zin. De clubs van 1848 ambieerden als een volksparlement alle Fransen te vertegenwoordigen.⁹

Er waren uitgesproken tegenstanders van het idee van de

clubs als volksparlement. Zo herinnerde schrijver Hippolyte Castille zich de clubs vooral als een ziekte, als een beklemmende deken die de Fransen verstikte: ‘De clubs maakten veel kabaal. De stem van deze tumultueuze vergaderingen bedekte een moment lang heel Frankrijk. Na het spreekgestoelte van de Kamer van Afgevaardigden te hebben vernietigd, is het volk zelf voor parlement gaan spelen. Metropolen, steden, dorpen en gehuchten ondergingen de ziekte van het clubisme. [...] De godin Dwaasheid regeerde op parlementaire wijze over het meest spirituele volk op aarde.’¹⁰

Alexis de Tocqueville – zelf lid van zowel de in februari 1848 ontbonden Kamer van Afgevaardigden als de in april verkozen Assemblée Nationale – vreesde dat ‘het parlement van het volk’ op een dag het nationale parlement zou overnemen.¹¹

De Britse ambassadeur in Parijs, Lord Normanby, toonde evenmin veel vertrouwen in de clubs. In zijn dagboek beschreef hij hoe sommige clubs in de aanloop naar de verkiezingen voor de officiersfuncties van de Nationale Garde van kandidaten een belofte eisten: indien er ooit een conflict zou optreden tussen het parlement en het volk (‘what they call the people’) moesten zij als officiers de kant van het volk kiezen. De Britse diplomaat doorzag het problematische karakter van zo’n belofte in een representatieve democratie: ‘Dit zou de kans ontnemen op enige gevestigde Regering, aangezien macht zou worden overgeheveld van het spreekgestoelte van het parlement naar dat van de clubs.’¹² Met het eisen van dergelijke beloftes knaagden de betreffende clubs feitelijk aan het staatsmonopolie op geweld en vormden zij een directe concurrentie (en daarmee bedreiging) voor de regering.¹³

De eliteclub

Het parlement stond centraal in de revoluties van 1848.¹⁴ De ambitie van de clubs om te fungeren als een volksvertegenwoordiging was zichtbaar in de vorm van hun vergaderingen. Hun procedures en regels waren geïnspireerd op de parlementaire politiek.¹⁵ Het sterkste voorbeeld hiervan was een club die tevens de meeste affiniteit had met de parlementaire democratie: de Société Démocratique Centrale. Dit genootschap was een vreemde eend in de bijt, omdat het niet zoals de andere clubs na 1848 was opgericht, maar al voor de verkiezingen van 1846 be-

stond als het Comité Central des Électeurs de la Seine. Het was een samenwerking van prominente leden uit de oppositie tegen de Julimonarchie: liberalen uit de gegoede burgerij, die kiesgerechtigd waren onder het oude censuskiesrecht van de Julimonarchie. Al in de verkiezingen van 1846 wisten zij een overwinning te behalen in het departement van Parijs (Seine). Daarna was het kiescomité blijven bestaan en was het een motor achter de banketbeweging van 1847. Toen de Februarirevolutie uitbrak, hadden de oprichters dus al ervaring opgedaan met politieke organisatie en campagnevoeren.¹⁶ De Société Démocratique Centrale, zoals de club al spoedig heette, had een uitgesproken parlementaire aanpak in haar vergaderingen.

De Société publiceerde op 25 februari een principeverklaring, waarin zij zich presenteerde als waakhond van de republiek, als kritisch maar constructief volger van de Voorlopige Regering en als voorvechter van de democratie.¹⁷ De verklaring werd gevolgd door een reglement van twintig artikelen waarin de werking van de Société werd vastgelegd. Lidmaatschap was niet vrij, maar werd bepaald per arrondissement: de minstens 84 leden zouden evenredig uit alle Parijse arrondissementen worden gekozen. Aan het voordragen en toelaten van leden werden wel enkele democratische voorwaarden gesteld. Belangrijk was dat de lidmaatschapskandidaten ‘plechtig en op schrift’ moesten verklaren toegewijd te zijn aan de republiek en de democratie.¹⁸ Ook onderhield de club nauw contact met gelijkgestemden buiten Parijs. Minstens zeven van haar leden werden door de Voorlopige Regering als *commissaires* naar andere Franse departementen uitgezonden en opereerden daar tevens als afgevaardigden van de Parijse Société. Wie daar de vrijwillige afgevaardigden uit Parijs en de provincies bij optelt, komt op een netwerk van 66 afgevaardigden namens de Société Démocratique Centrale in minstens de helft van alle Franse departementen.¹⁹

Het reglement van de Société schreef in detail voor hoe het bestuur (een voorzitter, twee vicevoorzitters, een secretaris, twee vicesecretarissen en een penningmeester) moest worden verkozen en wat zijn mandaat was. De agenda van de wekelijkse vergaderingen kon alleen worden aangepast per meerderheidsbesluit van de clubleden. Stemmen deden zij door op te staan of te blijven zitten. In alles streefde de Société Démocratique

Centrale ernaar om als een quasiparlement te fungeren: zij had een vaste verdeling van afgevaardigden, een democratisch besluitvormingssysteem, commissies, resoluties en andere parlementaire praktijken.²⁰ Het verbaast dus ook niet dat de notulen van de club netjes werden bijgehouden in een keurig boekwerkje.²¹

Leden van de Société betaalden tien frank bij aanmelding en vervolgens drie frank per maand – een uitzonderlijk hoge contributie voor een club. Daarbovenop golden boetes voor wie zonder geldige reden afwezig was op een algemene vergadering of in bijeenkomsten van specifieke commissies. De leden moesten zich dus committeren en over enige reserves beschikken, wat bevestigt dat deze vereniging zich ook na 1848 exclusief richtte op gegoede burgers, die politiek ervaren waren en aanzienlijke maatschappelijke posities bekleedden. Het is veelzeggend dat de Voorlopige Regering het netwerk van de Société aanwendde om betrouwbare vervangers te vinden voor honderden ambtenaren van het vorige bewind.²²

Hoewel weinig andere clubs zó formeel parlementair opereerden als de Société Démocratique Centrale, was elke politieke club in 1848 op zoek naar een zekere mate van parlementaire waardigheid. We zien daarbij dat het parlementaire debat, zoals dat in een groot deel van de negentiende eeuw het geval was, als de ideale debatvorm gold. Parlementaire vergadervormen drongen door in de maatschappij en hadden een sterke invloed op de ontwikkeling van het publieke debat.²³

Het overnemen van parlementaire normen kon de zeggingskracht van de besluiten en acties van een club versterken, maar dat wil niet zeggen dat clubs volledig als parlementen opereerden. In veel opzichten waren zij eerder ‘sociale bewegingen’, zoals de socioloog Charles Tilly die definieerde: de clubs vormden een georganiseerde, openbare campagne, waarin zij een repertoire aan politieke actievormen toepasten en collectieve claims maakten. Daarbij putten zij bestaansrecht uit de waardigheid van hun vergaderingen, de eenheid van hun beweging en de omvang en de toewijding van hun achterban.²⁴ Dit werd goed zichtbaar op een roerige vrijdag in maart.

17 maart: de clubs als waakhonden van de democratie

De eerste ophef in de clubs was al ontstaan op 5 maart, toen de Voorlopige Regering in een decreet parlementsverkiezingen aankondigde voor 9 april.²⁵ De clubleiders en prominente revolutionairen Blanqui en Cabet oefenden druk uit op de regering om de verkiezingen uit te stellen naar 31 mei.²⁶ Daarnaast leefden er diverse andere klachten over de Voorlopige Regering die in de clubs aanhangig werden gemaakt. Zo liep de Club des Droits de l'Homme in een vergadering van half maart te hoop tegen burgemeesters en andere ambtenaren van het vorige bewind die zich opnieuw kandideerden voor politieke en bestuurlijke posities. Ook maakte de club bezwaar tegen eventuele afwijkende openingstijden van stembureaus. Verder pleitte zij voor vroegere sluitingstijden van winkels en werkplaatsen op de dag van de verkiezingen.²⁷ Veel clubs uitten dergelijke klachten, die aanvankelijk vooral een weg vonden in petitities, pamfletten en krantenkolommen.²⁸

Onvrede over de aangekondigde parlementsverkiezingen ging hand in hand met protesten over de officiersverkiezingen voor de Nationale Garde. De Voorlopige Regering had de ambitie deze burgerwacht drastisch te democratiseren en het algemeen passief en actief kiesrecht voor mannen ook toe te passen op haar officiersfuncties. De Garde sloot aan bij het traditionele republicanisme dat we al eerder zagen: een bestuur door burgers – ‘vrije mannen’ – die wapens dragen. De hervorming van de gardisten was een formele bevestiging van het nieuwe burgerschap, waarin de gelijkheid van alle (volwassen, mannelijke) burgers werd erkend.²⁹ Tegen het openstellen van de officiersfuncties klonk in de clubs vanzelfsprekend weinig bezwaar, maar net als met de parlementsverkiezingen vonden de radicalen de datum (18 maart) te vroeg en eisten zij uitstel om zich beter voor te kunnen bereiden.³⁰ Zo'n korte termijn, zo vreesden de revolutionairen, liet hun te weinig tijd om kandidaten te selecteren en hun achterban goed te instrueren, zodat de gevestigde partijen van voor de revolutie in het voordeel waren.

De Club Blanqui had in de eerste week van maart geprobeerd zelf druk uit te oefenen op de regering. Cabet gooide het over een andere boeg en zocht steun bij de andere Parijse clubs.³¹ Dat moet Blanqui hebben overtuigd van het belang van samenwerking, want hij verzamelde op 14 maart, onder zijn leiding, di-

verse clubleiders in de 'Club van Dertig' om nadere stappen te bespreken. Hoewel de stemming bij dit overleg strijdlustig moet zijn geweest, werd besloten geen directe aanval op de regering uit te voeren en het plan van Cabet voor een massademonstratie op te schorten. Wel werd een petitie opgesteld evenals een open brief aan de Voorlopige Regering, die de volgende dag als affiche in het straatbeeld verscheen. Van de regering kwam geen antwoord, maar wel van een grote groep leden van de Nationale Garde uit gegoede stadswijken. Zij gingen op 16 maart de straat op om te protesteren tegen de democratisering van hun regimenten. Spontane tegenacties van revolutionairen leidden tot de eerste grootschalige politieke confrontatie in het openbaar sinds de Februarirevolutie.³²

Na deze, in hun ogen 'reactionaire', demonstratie van de gardisten, besloten de clubs alsnog een massaal protest te organiseren. Het protest dat de volgende dag moest plaatsvinden en de vorm zou krijgen van een optocht van de Arc de Triomphe over de Champs-Élysées en langs het Louvre naar de regering in het stadhuis. Een belangrijke aanpassing, na de confrontatie van de dag ervoor, was het besluit om de demonstratie niet langer in het teken te stellen van politieke eisen aan de regering, maar haar om te vormen tot 'feest van de republiek'. Het inzetten op het populaire republikeinse vertoog en de inspanningen van diverse clubs en arbeidersverenigingen bracht, naast de circa 30.000 clubactivisten waarop al was gerekend, een massa van naar schatting tussen de 100.000 en 150.000 burgers op de been. 17 maart werd daarmee onmiddellijk de grootste optocht van 1848, maar Blanqui en de zijnen moesten intussen wel accepteren dat hun politieke agenda verdronk in het massale enthousiasme voor de republiek.³³ De regering op haar beurt had slim gehandeld door de demonstratie actief te depolitiseren. Politiechef Marc Caussidière had zijn officieren, onder wie veel revolutionairen uit zijn oude, ondergrondse netwerk, opgetrommeld om de avond van tevoren de stad door te gaan en burgers op te roepen zich de volgende dag te melden voor een massale steunbetuiging aan de regering. Zij verzamelden op het Place de la Concorde, dus precies tussen het beginpunt van de demonstratie en het stadhuis, waar de regering zetelde.³⁴ Het nam de angel uit het protest. Bovendien was minister Lamartine in de twee dagen ervoor al in gesprek gegaan met verschillende

clubleden, waardoor hij zich wist verzekerd van steun van ‘tweederde of driekwart’ van de clubs.³⁵

Toen de optocht op 17 maart halt hield bij het stadhuis, ging de regering met de clubs in gesprek. Zij ging ermee akkoord een delegatie van hen te ontvangen, maar alleen op voorwaarde dat de clubleiders expliciet *niet* optraden namens hun clubs maar als ‘woordvoerders van de vertegenwoordigden’. Zij waren woordvoerders van het Franse volk, dat werd gesymboliseerd door de tienduizenden demonstranten die voor de deur stonden. De delegatie boekte resultaat: de regering beloofde de verkiezingen twee weken uit te stellen – naar 5 april (voor de officiersverkiezingen voor de Nationale Garde) en naar 23 april (voor de parlamentsverkiezingen).³⁶ Deze scène is een sleutelmoment in de strijd om vertegenwoordiging na de Februarirevolutie: de regering claimde het volk te vertegenwoordigen en als zodanig met het volk in gesprek te gaan. De clubs kregen daarbij niet de vertegenwoordigende status die zij ambieerden, maar wel werden hun leiders erkend als spreekbuis – als ‘stem van het volk’ in de meest letterlijke (en vrijblijvende) zin. De clubs leken intussen niettemin uiting te geven aan de *volonté publique* door het organiseren van de grootschalige demonstratie van 17 maart. Dat ze het vermogen hadden zo’n grote massa te mobiliseren, moet de claim dat zij het volk vertegenwoordigden kracht hebben bijgezet.³⁷

Het contact tussen de Voorlopige Regering en de clubs had het karakter van een concurrentiestrijd, met als inzet de vertegenwoordiging van het volk.³⁸ De clubs hadden op 17 maart geen duimbreed toegegeven, maar de Voorlopige Regering had op haar beurt standgehouden door in de onderhandelingen de clubs niet te erkennen als volksvertegenwoordiging. Minister Alphonse de Lamartine zou begin april aan de Britse ambassadeur Normanby toegeven dat hij zich flinke zorgen maakte over de onvrede met het regeringsbeleid in sommige clubs en dat hij zich troostte met de constatering dat er onder die radicale achterban op dat moment weinig animo was voor militaire agressie. Als dat het geval kon blijven tot de verkiezingen van 23 april, verzochtte de minister, dan was een herstel van de openbare orde eindelijk nabij.³⁹

Op 17 maart deden de clubs zich gelden als sociale bewegingen.⁴⁰ Maar zij waren meer dan dat: ze hadden parlementaire

ambities, waardoor ze niet alleen een maatschappelijke tegenmacht of oppositie vormden, maar ook ondersteuning boden aan het regime van de nog niet bestendigde Tweede Republiek. In dat opzicht waren de clubs een product van het typisch Franse maatschappelijke middenveld, die na de Franse Revolutie nooit helemaal was verdwenen.⁴¹ Zij waren tastbare en interactieve uitingsvormen van het publieke debat. Maar meer nog dan dat ze de Voorlopige Regering controleerden, werkten de clubs met haar samen en gingen zij zich inspannen voor de verkiezingen van een nieuw parlement.⁴² Het is in die verkiezingen dat de representatieve claims van de clubs het best zichtbaar worden.

Clubs in de verkiezingen

Toen de redactie van de socialistische arbeiderskrant *Le Représentant du peuple* midden in de revolutie, op 24 februari 1848, haar radicale manifest 'Het soevereine volk' verspreidde over Parijs, waren de eerste clubs nog niet opgericht. Maar het was de redacteuren al duidelijk welke grote taak de Franse burgers in de clubs te wachten stond:

HET SOEVEREINE VOLK
verkondigt

[...] het recht op politieke en industriële vereniging voor allen;

dat aangezien de toekomstige regering niets anders kan zijn dan de uitdrukking van de wensen en belangen van allen, alle Fransen zich in hun verschillende buurten moeten verzamelen in overlegbijeenkomsten, met als doel om nieuwe en echte vertegenwoordigers van het land te kiezen.⁴³

Clubs moesten een rol spelen in de verkiezingen – dat idee leefde al voordat de stofwolken van de Februarirevolutie optrokken.⁴⁴ Dit was zelfs de consensus onder de radicaalste clubs, ondanks het feit dat zij eigenlijk vreesden dat de algemene en directe verkiezingen hun ideaal van de 'sociale en democratische republiek' in gevaar zouden brengen.⁴⁵ Duidelijk was dat er politieke hervormingen nodig waren om de volkssoevereiniteit

te verwezenlijken in een representatief systeem – en dat was hét revolutionaire ideaalbeeld sinds 1789.

Een populaire gedachtegang in de clubs was bovendien dat politieke hervormingen niets anders waren ‘dan het middel tot de sociale hervorming’.⁴⁶ Dit engagement vormt de teneur in een pamflet aan ‘het volk en aan de anarchisten’ uit de eerste dagen na de revolutie, waarin een ‘arbeider van de barricaden’ zijn visie geeft op clubs: ‘Er zijn clubs opgericht om te discussiëren over de verkiezingen. Daar debatteren toegewijde en liberale burgers over verschillende systemen, over verschillende kwesties betreffende de verkiezingen van Vertegenwoordigers.’ Uitzonderlijk is de hoge dunk die deze revolutionair had van de clubs, alsof het deftige salons waren waar wetenschappelijke debatten werden gevoerd. De auteur zag clubs niet als een vanzelfsprekend forum voor alle burgers, maar als intellectuele denktanks van de revolutie waar de arbeiders naartoe moesten om zich te informeren en een politieke mening te vormen voor de verkiezingen: ‘Rent u naar deze vergaderingen, verlicht uzelf met het licht van deze liberale mannen, omarm hun gedachten, en als het moment gekomen is, gaat u, gesterkt in uw mening, een stem uitbrengen die niemand u zal durven betwisten.’⁴⁷

De verkiezingen van april, zowel die voor de Nationale Garde als die voor het nieuwe parlement, boden de clubs de ultieme kans het Franse volk te vertegenwoordigen en het volksbelang te behartigen. Het organiseren van directe verkiezingen met algemeen actief én passief kiesrecht had echter nogal wat voeten in de aarde.⁴⁸ Er waren 36 keer zoveel kiesgerechtigden als vóór 1848⁴⁹ en het overgrote deel van deze, in totaal negen miljoen mannen was politiek onervaren en had geen idee hoe het moest gaan stemmen.⁵⁰ Allereerst spoorden de clubs hun achterban (en de hele bevolking) aan te gaan stemmen *en* zich verkiesbaar te stellen. Talloze affiches en krantenberichten riepen burgers op om van hun stemrecht gebruik te maken.⁵¹ Al op 9 maart schreef *La Commune de Paris* in haar eerste nummer: ‘Wij raden alle burgers aan om de hand te leggen op hun geboorteakte, een onmisbaar document om toegelaten te worden tot de verkiezingen.’⁵² Dat de Voorlopige Regering had besloten om deze geboorteaktes bij uitzondering gratis te verstrekken, was volgens de auteur een terechte beslissing gezien de ‘zeer nabije’ verkiezingsdatum.⁵³

Maar *op wie* moesten die negen miljoen Fransen gaan stemmen? Om de juiste kandidaten te kunnen aanbevelen, gingen de clubs zich actief ontfermen over de selectie en toetsing van de kandidaten, voornamelijk in het departement van de Seine (Parijs). Daarnaast zagen ze als waakhonden toe op het ordentelijk verlopen van de verkiezingen, om te beginnen door een protestbeweging te vormen tegen de datum en vorm van de verkiezingen – met als hoogtepunt de massademonstratie op 17 maart. Maar ook daarna protesteerden de clubs bij de Voorlopige Regering tegen de vorm van de verkiezingen. En zelfs na de sluiting van de stembussen bleven zij fraude en andere misstanden aan de kaak stellen. De clubs handelden vooral onafhankelijk, maar hier en daar ook in coördinatie en zelfs samenwerking met elkaar. Het bekendste en meest vergaande voorbeeld van een clubfederatie is de Club des Clubs, opgericht om de clubs te verenigen in hun inspanningen rondom de verkiezingen.

De activiteiten rond de verkiezingen – de kandidatenselectie, de Club des Clubs, de fraudecontrole – zijn indicaties voor de plaatsbepaling van de clubs in de ‘formele politiek’ van 1848. Daarom verdienen ze nadere bestudering.

Het selecteren van kandidaten

‘Eenieder zag [in de clubs] de kans op een zetel in de *Assemblée constituante*, op een positie in de Nationale Garde, op alle politieke eer die afhing van uitverkiezing door je medeburgers’, zo zou minister Garnier-Pagès zich herinneren.⁵⁴ Het vinden van de juiste kandidaten was geen sinecure, zeker gezien de grote hoeveelheid ambitieuze burgers die besloten zich voor het eerst voor een politieke functie te kandideren. Dat er per departement kieslijsten moesten komen was duidelijk, maar hoe die moesten worden opgesteld was een raadsel.⁵⁵ De clubs namen het initiatief om hun voorkeurskandidaten voor het departement van de Seine te selecteren. Sommige clubs waren specifiek met dit doel opgericht, zoals de Société Républicaine Démocratique du Premier Arrondissement, die in maart een oprichtingsverklaring deed circuleren: ‘Laten wij de kandidaten ondervragen, laten wij de benoemingen bespreken, laten wij niet aarzelen om verdachte kandidaturen af te wijzen; opdat onze stemmen, grondig doordacht, uitkomen bij louter sympathieke en vastberaden mannen, begeistert met een waar republikeins gevoel.’⁵⁶

‘Verdacht’ waren alle leugenachtige, vooral ondemocratische kandidaten. De bestaande clubs beseften dat zij in de verkiezingen hun *finest hour* konden beleven. Zo besloot een sectie van de Société des Droits de l’Homme half maart om de verkiezingen voor te bereiden met speciale commissies, en delegaties te sturen naar andere clubs in de wijk ‘om zo de meest toegewijde leiders van de Republiek te verkrijgen’.⁵⁷ De behoefte aan onderlinge afstemming over de verkiezingen werd steeds sterker.

De clubs bij elkaar nodigden honderden zo niet duizenden kandidaten uit om zich in hun vergaderingen te presenteren ten overstaan van leden en bezoekers. Soms waren de kandidaten zelf leiders of leden van de club, maar vaker waren zij onbekenden en werden zij uitgenodigd naar aanleiding van een verkiezingsbrochure die ze hadden verspreid.⁵⁸ Van elke kandidaat werd een bezielende toespraak verlangd over zijn politieke ambities en idealen en zijn persoonlijke geschiktheid voor de beoogde functie. Maar daarmee was de club vaak nog niet van de kandidatuur overtuigd. Temeer omdat kandidaten van alle gezindten gewoon waren uit hetzelfde retorische vaatje te tappen en hetzelfde vocabulaire te gebruiken.⁵⁹ Alle kandidaten getuigden vol vuur van hun betrouwbaarheid, hun liefde voor het volk en het vaderland, hun betrokkenheid bij de Republiek en hun ervaring als arbeider (of hun affiniteit daarmee). Voor een betere selectie had het publiek in de clubs na de presentatie de gelegenheid om de kandidaat kritisch te ondervragen. Van sommige van deze ondervragingen werd verslag gedaan in revolutionaire kranten, andere kennen we omdat de kandidaten hun ‘geloofsverklaring’ als brochure lieten afdrukken. Zo weten we dat de verdediging van kandidaat Arthur de Laguéronnière in de Club Républicain des Travailleurs op 17 april 1848 twintig minuten duurde en (naar eigen zeggen) maar liefst 1500 enthousiaste toehoorders had. En dat hij vijf kritische vragen kreeg over zijn republikeinse ideeën en zijn oplossingen voor prangende sociale kwesties. Ook deze ondervraging drukte de kandidaat af in zijn brochure.⁶⁰

Als na een stemming de meerderheid van de club de gepresenteerde kandidaat goedkeurde, werd zijn naam opgenomen op de kieslijst – de lijst met aanbevolen namen die diende als stemadvies voor de achterban van de club. Sommige clubs vroegen kandidaten zich te verbinden aan de idealen van de club of

aan republikeinse idealen in het algemeen, zoals de Club van Vrije Mannen. Zij eiste van haar voorkeurskandidaten dat zij een republikeins programma onderschreven. Zolang de Tweede Republiek nog geen eigen grondwet had, moest deze getuigenis dienen als een 'pre-constitutie'.⁶¹ Ook in de Club Popincourt in het elfde arrondissement werd voorgesteld alleen kandidaten te steunen die plechtig een republikeinse verklaring hadden ondertekend. Het afdwingen van zo'n republikeinse garantie gaf de clubs een concreet pressiemiddel om niet alleen de samenstelling, maar ook de werking van het toekomstige parlement te beïnvloeden.⁶²

In hun ijver om republikeinse waarden te beschermen, keken de clubs ook achterdochtig naar elkaar. In *La Commune de Paris* werd bijvoorbeeld openlijk getwijfeld over de republikeinse intenties van de elitaire Club *Républicain pour la Liberté des Élections*. Omdat vermoed werd dat in de club monarchistische sentimenten heersten, ging de krant over tot het publiceren van namen van leiders en leden van de betreffende organisatie en riep zij haar lezers op die goed in de gaten te houden.⁶³ Deze verbeterheid illustreert de 'democratische overgevoeligheid' die de clubbeweging kenmerkte, maar ook de onderlinge verdeeldheid die herhaaldelijk leidde tot conflict en competitie tussen clubs en die een steeds groter obstakel werd naarmate de verkiezingen naderden.⁶⁴

Met vereende krachten

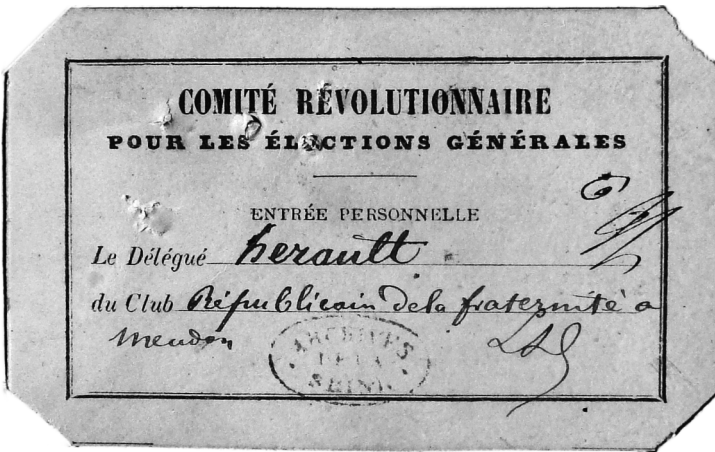
Om orde in de chaos te scheppen, en vooral om betrouwbare en wenselijke kandidaten verkozen te krijgen, stelde de Club des Droits de l'Homme al op 8 maart voor gezamenlijke kieslijsten te laten opstellen door de clubs, met het doel dat 'alle republikeinse clubs stemmen als één man'.⁶⁵ De Société Républicaine du Faubourg Saint-Denis ging nog verder dan kieslijsten en wilde dat één enkel kiescomité gevormd zou worden als gezamenlijke uiting van alle Parijse clubs.⁶⁶

Het idee om clubs te verenigen, werd in verschillende vormen en verbanden geopperd en uitgetoet. Daarbij werd vrijwel steeds gekozen voor een federatief model waarin de autonomie van de afzonderlijke clubs behouden bleef.⁶⁷ Enkele voorbeelden. De Club des Droits de l'Homme was eigenlijk het centrale bestuur van tientallen Sociétés des Droits de l'Hom-

me. Net als de gelijknamige geheime genootschappen van voor 1848, opereerden zij als losstaande maar niet geheel onafhankelijke secties onder één naam.⁶⁸ Hetzelfde gold voor de Club des Jacobins, waaronder zeven secties vielen.⁶⁹ Maar ook de Société Démocratique Centrale, de elitaire club die we al tegenkwamen vanwege haar parlementaire vergadergewoonten, had een zeker federatief model. Niet alleen selecteerde zij haar leden evenredig uit alle veertien arrondissementen van Parijs, daarnaast was zij ‘geaffilieerd’ met een twintigtal clubs – een wederzijdse erkenning die uitging van samenwerking met behoud van autonomie.⁷⁰

De behoefte om clubs niet alleen intern, maar ook in een overstijgend verband te organiseren, hing samen met de hoge verwachtingen van (politieke) organisatie die zo kenmerkend waren voor 1848. Een sterk staaltje hiervan was een voorstel, in april, om een Club Central des Départements op te richten, waarin duizend vertegenwoordigers van alle clubs uit heel Frankrijk moesten samenwerken.⁷¹ Dit ambitieuze initiatief is nooit van de grond gekomen. Een meer realistische poging tot samenwerking was de ‘Club van Dertig’, waarin Blanqui op 14 maart een coalitie smeedde van (in werkelijkheid slechts vijftien) clubs om het protest tegen de verkiezingsdata en de aanwezigheid van militairen in de stad kracht bij te zetten. Na de massale demonstratie van 17 maart viel deze coalitie uiteen en Blanqui waagde een nieuwe poging met het Comité Central pour les Élections, waarmee hij zijn tegenstanders, die gelijksoortige plannen hadden, de wind uit de zeilen wilde nemen.⁷² Het mocht niet baten.

We zagen in het vorige hoofdstuk hoe Blanqui in rivaliteit was geraakt met zijn vroegere strijdmakker Barbès. Na de demonstratie op 17 maart, waarin Blanqui nog prominent de leiding had, besloten Barbès en enkele medestanders om een eigen club op te richten: de Club de la Révolution (Club Barbès). Al in de eerste zitting, op 21 maart, werd duidelijk dat hun ambities verder strekten dan alleen deze club. De openingsspreker, Marc Dufraisse, klaagde dat de clubs een maand na de revolutie nog altijd geïmproviseerde, gefragmenteerde en anarchistische genootschappen waren zonder enige samenhang. En dit terwijl de verkiezingen met rasse schreden naderden. Dufraisse stelde voor om een grote clubfederatie op te richten, ‘een centrale Club voor alle Clubs’.⁷³ Hiermee was het startsein gegeven voor

Entreekaart voor het Comité Révolutionnaire pour les Elections Générales (sic), in de volksmond: Club des Clubs.

het Comité Révolutionnaire pour les Élections à l'Assemblée Nationale Constituante, beter bekend als de 'Club des Clubs'. Deze federatie zou het bekendste en invloedrijkste clubplatform van 1848 worden.

Een club voor alle clubs

De geschiedenis van de Club des Clubs is spectaculair. Door een actieve wervingscampagne⁷⁴ en via oproepen in clubs en in *La Commune de Paris* wist zij in haar oprichtingsvergadering op 26 maart al zestig tot zeventig clubs te verzamelen, die werden vertegenwoordigd door in totaal tweehonderd afgevaardigden. In de weken erna steeg het aantal clubs dat zich aansloot tot bijna tweehonderd, inclusief enkele arbeidersverenigingen en comités van de Nationale Garde. Blanqui kwam met zijn Comité Central pour les Élections, ondanks het feit dat hij de eerste vergadering bewust plande op de ochtend van 26 maart om zijn rivaal dwars te zitten, niet verder dan drieëntwintig clubs. Het grote verschil in succes betekende dat Barbès met de Club des Clubs de morele leiding over de clubbeweging overnam, maar in de praktijk oefende hij die niet zo autoritair uit als Blanqui had gedaan. Barbès werd wel bestuurslid van de Club des Clubs, maar het voorzitterschap ging afwisselend naar andere kopstukken uit de Parijse clubs. De voornaamste strategie was medeop-

richter Joseph Sobrier, die als ondergrondse organisator voor 1848 ervaring had opgedaan. Hij werd secretaris van de Club des Clubs en hoofdredacteur van *La Commune de Paris*. In zijn huis aan de Rue de Rivoli werd de administratie van zowel de club-federatie als de krant bijgehouden en werden diverse acties gepland.⁷⁵

De bijnaam ‘Club des Clubs’ is enigszins misleidend, omdat lidmaatschap van dit comité niet voor iedereen openstond, zoals in een gewone club. Deelname aan de vergaderingen was alleen mogelijk voor wie zich meldde met een officieel mandaat van een club die zich had aangesloten. Alleen clubs met minimaal honderd leden mochten lid worden van de federatie. Deze mochten ieder maximaal drie vertegenwoordigers afvaardigen.⁷⁶ Daarnaast werd aan de diverse arbeidersverenigingen in Parijs gevraagd in totaal vijftig afgevaardigden te sturen, eveneens voorzien van een officiële machtiging.⁷⁷ De initiatiefnemers van de Club des Clubs zagen zichzelf (de clubs van Parijs) dus niet als de (enige) vertegenwoordiging van de Parijse arbeiders, maar erkenden de arbeidersverenigingen – die samenwerkten in de Arbeidscommissie in het Palais du Luxembourg – als een meer gespecialiseerde vertegenwoordiging. Ook in de Club des Clubs manifesteerde zich de ‘democratische overgevoeligheid’ van 1848, zo werd al duidelijk op de eerste vergadering. De notulen van 26 maart vermelden: ‘Een commissie, samengesteld uit de afgevaardigden in het comité, zal de taak krijgen de politieke geest van elke club te onderzoeken. Elke club die niet als democratisch wordt beoordeeld, zal worden verwijderd.’⁷⁸

De Club des Clubs hield haar vergaderingen in een zaal van het Palais National, dat voor 1848 (en tegenwoordig weer) het Palais Royal heette. De keuze voor de locatie was uiterst symbolisch. Ooit was het gebouwd als paleis voor kardinaal Richelieu en later behoorde het toe aan het huis Orléans, onder wie de roemruchte Philippe ‘Égalité’ – de hertog die als parlamentslid tijdens de Franse Revolutie stemde voor de terdoodveroordeling van Lodewijk XVI en in hetzelfde jaar (1793) onder dezelfde guillotine terecht kwam. Daarna was het paleis tot 1830 de residentie geweest van diens zoon Lodewijk Filips, de in februari 1848 gevluchte koning. ‘Een zeldzaam contrast!’, schreef achteraf Amable Longepied, één van de oprichters van de Club des Clubs en voorzitter van de eerste vergaderingen: ‘De demo-

cratie zetelde op de plaats van de aristocratie, en het volk, dat weer in bezit was gekomen van zijn soevereiniteit, ging vergaderen over zijn belangen *daar* waar enkele jaren ervoor het koningschap zich had beziggehouden met manieren om het [volk] te onderdrukken.⁷⁹ De symbolische vergaderlocatie moest de Februarirevolutie bevestigen als republikeinse overwinning op de monarchie en de Club des Clubs als ‘zetel’ van de democratie, als voornaamste vertegenwoordiging van het volk dus.⁸⁰

Eén kieslijst

De prioriteit van alle clubfederaties lag vanaf het begin bij de verkiezingen.⁸¹ In het oprichtingsaffiche schreven de initiatiefnemers dat de Club des Clubs zich hiervoor zou inzetten, opdat ‘de Nationale Vergadering het gevoel en de wil vertegenwoordigt van het volk; al onze inspanningen moeten dus gericht zijn op het tot volksvertegenwoordigers benoemen van republikeinen die vastberaden zijn de zaak van de gelijkheid te doen zeevieren’.⁸² Dat eerdere samenwerkingsverbanden tussen clubs waren ‘mislukt’ was een probleem,⁸³ want de clubs waren het middel waarmee het volk ‘moest leren wat het kon eisen van hen die het vertegenwoordigden’.⁸⁴ En juist de aanstaande verkiezingen van 23 april (de stembussen waren overigens ook 24 april nog open) maakten het urgent om ‘te spreken met allen, namens allen, over de rechten die allen binnen een maand moesten gaan uitoefenen’.⁸⁵ Op de eerste bijeenkomst van de Club des Clubs, op 26 maart, werden de lidclubs al verzocht om bij de volgende vergadering, twee dagen later, hun lijsten met de kandidaten van hun voorkeur mee te nemen, zodat de clubfederatie een gezamenlijke kieslijst kon opstellen.⁸⁶

Hoe slagvaardig de Club des Clubs ook begon, het opstellen van een kieslijst van 34 namen voor de 34 zetels die te verdelen waren in het departement van de Seine liep grote vertraging op. Het eerste probleem was dat de lidclubs hun lijsten niet inleverden. Vele hadden besloten zich eerst bezig te houden met de selectie van officierskandidaten voor de verkiezingen van de Nationale Garde op 5 april. Toen de Club des Clubs eindelijk de deadline stelde op 10 april, had haar kieslijst al twee dure weken vertraging opgelopen. Toch had die lijst, met nog twee weken te gaan tot de verkiezingen, ruim verspreid kunnen worden, ware het niet dat er een nieuwe vertragende factor opdoemde.

COMITÉ RÉVOLUTIONNAIRE

Composé des délégués de 200 clubs, de toutes les corporations ouvrières,
de la garde mobile et de l'armée.

CANDIDATS A L'ASSEMBLÉE NATIONALE.

ADAM.	GUILLAUMONT.
ALBERT.	A. HUBER.
ET. ARAGO.	LAGABDE.
BARBÈS.	NAP. LEBON.
Hyp. BERARD.	LEDRU-ROLLIN.
LOUIS BLANC.	PIERRE LEROUX.
CAUSSIDIÈRE.	MALARMÉ.
CARTHINI.	MARTIN BERNARD.
CHARLES.	MONTAGNE.
CHEVASSUS.	A. PERDIGUIER.
Louis DEPLANQUE.	PRUD'HON.
DREVET.	RASPAIL.
DUPUIS.	RÉDON.
F. FLOCON.	SAVARY.
FLOTTE.	SOBRIER.
GAUTIER.	THORÉ.
GRIVEAU.	VALÈRE.

De kieslijst van de Club des Clubs voor de parlamentsverkiezingen van 23 april.

De Club des Clubs had zich intussen afhankelijk gemaakt van de arbeidersorganisaties. Hoewel sommige leden meenden dat sociale afkomst geen rol mocht spelen in de samenstelling van de kieslijsten, vond de meerderheid dat de Club des Clubs ook kandidaten uit de arbeidersbeweging moest steunen, opdat die doelgroep voldoende vertegenwoordigd zou zijn in het parlement. Maar het Comité Central des Ouvriers de la Seine, het gezamenlijke kiescomité van de arbeidersverenigingen, voltooi- de zijn kieslijst pas op 17 april. Naast de extra vertraging die dit opleverde, bedongen de arbeiders ook concessies van de Club

des Clubs, zoals het schrappen van namen van kandidaten die zich ooit kritisch over de arbeidersbeweging hadden uitgelaten.

De Club des Clubs had haar definitieve lijst uiteindelijk pas daags voor de verkiezingen voltooid. Het hoofdkwartier op 16 Rue de Rivoli liet tussen 19 en 24 april in totaal 990.000 exemplaren van de (voorlopige) kieslijst afdrukken.⁸⁷ De bedoeling was dat zo veel mogelijk kiezers zich met die de lijst van de Club des Clubs als stembiljet, al dan niet aangepast naar eigen voorkeur door namen door te krassen, naar de stembus zouden begeben. Het was een veelgebruikte strategie: aangezien er op 34 kandidaten *tegelijk* gestemd kon worden, was een voorgedrukte kieslijst handiger en betrouwbaarder dan een handgeschreven stembiljet. Maar terwijl de oplage drie keer zo groot was als het aantal kiezers in het departement van Parijs, en misschien wel dertig keer zo groot als de directe achterban van de Club des Clubs, was juist de distributie van een dergelijke oplage op zo'n korte termijn onmogelijk. Daarnaast waren in de haast veel namen op de lijst verhaspeld, wat de betreffende kandidaten veel stemmen moet hebben gekost.⁸⁸ Met de bestelling van de kieslijsten toonde de Club des Clubs tegelijk haar organisatorische kracht en zwakte. Een klein dozijn drukkersfirma's kreeg opdrachten voor deelleveringen, maar zij konden de vraag niet aan. Een zending van 110.000 stembiljetten arriveerde pas op 25 april, een dag na de sluiting van de stembussen. Het lijkt er overigens niet op dat de Club des Clubs de totale schuld van duizenden francs bij de drukkerijen ooit heeft afgelost.⁸⁹

Een bureaucratische nachtmerrie

De clubfederatie was een revolutionaire droom en een bureaucratische nachtmerrie in één. Vergaderingen met een paar honderd individuen in een gewone club verliepen dikwijls al chaotisch, zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, maar vergaderen met een paar honderd individuen die elk een eigen club met andere eisen en opvattingen vertegenwoordigden was op zijn zachtst gezegd een uitdaging. De Club des Clubs had geen permanente comités om effectief bepaalde thema's te volgen en taken te organiseren. Ook de bestuursleden wisten geen effectief leiderschap uit te oefenen, onder meer omdat ze van de ene op de andere dag vervangen konden worden. Aan de vergaderingen werd hooguit spontaan aftastend en improviserend richting ge-

geven. De voorzitter kon nog enige orde houden, maar die had, zoals Amann eufemistisch schrijft, ‘no notion of parliamentary procedure but did have an emotional commitment to the right of unlimited debate’.⁹⁰ Overigens hanteerde de Club des Clubs wel degelijk ‘parlementaire procedures’: de agenda van de dag werd eerst uitgebreid besproken en ter goedkeuring aan de vergadering voorgelegd en ook de datum en het tijdstip van de volgende bijeenkomst werden pas na stemming vastgesteld. Maar dergelijke formaliteiten droegen niet bij aan de daadkracht en maakten de vergaderingen er zeker niet korter op.⁹¹

Na de eerste vergadering op de avond van 26 maart vergaderde de Club des Clubs voortaan in de middag. Dit stelde afgevaardigden in staat hun eigen clubs, die overwegend ’s avonds vergaderden, direct in te lichten over de beraadslagingen en besluiten van de clubfederatie.⁹² De revolutionair Pierre-Joseph Proudhon ging er op 8 april naartoe en noteerde: ‘Het is belachelijk, het is bedroevend, het is verschrikkelijk. [...] Iedereen praat, en goed ook, en overvloedig, en met stijl. Het is net als met de heer Blanc: men oreert als Demosthenes, maar redeneert als domkoppen.’⁹³ In de teleurstelling van Proudhon wordt zijn ideologische buitenpositie zichtbaar: als links-anarchist was hij fel tegenstander van een machtige overheid en verweet hij de redenaars in de Club des Clubs domheid, omdat zij, net als minister Louis Blanc, via de staat oplossingen zochten voor sociale problemen. Daarnaast vertelde Proudhon over de oppervlakkigheid en gemakzucht die hij zag in de Club des Clubs, waar in enkele minuten tijd de grootste politieke kwesties werden beslecht. En ook de democratische waarden van de revolutie bespeurde hij nergens meer: ‘Men heeft vurig, met een drievuldig salvo, geapplaudisseerd voor een voorstel, gedaan door Barbès, om de Dictatuur te creëren.’⁹⁴

Ondanks alle kritiek op haar vergaderpraktijken had de Club des Clubs een sterke symbolische uitstraling: haar honderden afgevaardigden vertegenwoordigden niet alleen twee derde van alle Parijse clubs, ze claimden daarmee ook dat zij namens het hele Franse volk spraken.⁹⁵ Die symboliek verloor aan kracht door een technocratische houding *avant la lettre*, zo blijkt uit de tirade van Proudhon: ‘Zij organiseren de Staat helemaal alleen, zonder de natie te raadplegen!... Ze geloven dat de Natie wel zal gehoorzamen!... Nooit is er zo een gekte, zo een zinsbegooche-

ling gezien!⁹⁶ Hoewel we de buitenpositie van de anarchistische Proudhon niet mogen vergeten, is het een geëigende vraag of de Club des Clubs, in haar ambitie om heel het Franse volk te vertegenwoordigen, uiteindelijk nog wel iemand vertegenwoordigde. Onder de honderden afgevaardigden waren bovendien heel verschillende politieke smaken vertegenwoordigd.

Tijdens de oprichtingsvergadering nam Longepied de leiding. Hij pleitte in een lang betoog voor republikeinse eenheid, waarna hij bij acclamatie tot tijdelijk voorzitter werd benoemd.⁹⁷ Longepied was niet de prominentste organisator, maar wel één die achter de schermen zowel administratief als ideologisch een belangrijke rol had in de clubfederatie. In 1850 zou hij een terugblik publiceren op de Club des Clubs, waarin hij inging op de noodzaak van clubs. Daarbij greep hij terug op een revolutionair van twee generaties eerder, de schrijver en jakobijn Marie-Joseph Chénier. Die had, om het belang van de jakobijnse clubs te onderstrepen, in 1792 al naar Engeland verwezen: ‘Het is vanuit deze genootschappen [clubs, gw] dat mensen als Fox, Sheridan, Price, Priestley, Wilberforce de afschaffing van de slavenhandel hebben voorbereid. Het is daarvandaan dat zij ons hebben aangemoedigd tot de vrijheid; het is daar dat de eloquentie van de sprekers, de overpeinzingen van filosofen elke dag bijdragen aan de vernietiging van politieke en religieuze vooroordelen, aan de vervolmaking van sociale wetten en van het geluk van de menselijke soort. [...] we moeten deze clubs *koesteren* en *verdedigen*, als het sterkste bolwerk van de vrijheid en de gelijkheid.’⁹⁸

Dit vurige pleidooi, dat Longepied instemmend citeerde, kwam uit een open brief van Chénier op 4 maart 1792, waarin deze reageerde op een criticus van de jakobijnse clubs. De tragiek van de geschiedenis wil dat de gewraakte criticus zijn eigen broer was, de dichter André Chénier, die zijn kritiek in 1794 zou bekopen met een tocht naar de guillotine.⁹⁹

Hoewel de Franse Revolutie voor de clubs van 1848 nog slechts vaag tot inspiratie strekte of tot de verbeelding sprak, greep de Club des Clubs er wel op terug in de selectieprocedure van verkiezingskandidaten.¹⁰⁰ In de eerste week werd in haar vergaderingen een moeizame discussie gevoerd over welke gedeelde principes de clubfederatie van haar kandidaat-parlementariërs mocht verwachten. Daarmee was dit tevens de lakmoesproef voor de clubbeweging, die voor het eerst verplicht was een

politieke consensus te vinden. De verschillende clubs met hun verschillende politieke kleuren konden het moeilijk eens worden over principes en prioriteiten, zodat werd besloten de oude Verklaring van de Rechten van de Mens (1793) van Robespierre als uitgangspunt te nemen. Maar de verschillen van waardering van dat omstreden document leidden tot een langdurige bespreking van de Verklaring, alinea voor alinea. De vergadering kwam uit op een nogal vrijblijvende formulering: de voorkeurskandidaten van de Club des Clubs moesten beloven dat zij de Verklaring van de Rechten van de Mens zouden ‘steunen, toepassen en ontwikkelen’, ‘in al haar democratische consequenties’.¹⁰¹ Enkele leden werd verzocht op te stappen omdat zij fundamenteel bezwaar hadden gemaakt tegen bepaalde artikelen. Daarna stemde de vergadering *unaniem* voor het laten afdrukken van 3.000.000 kopieën van de Verklaring.¹⁰² Waarschijnlijk is die reusachtige bestelling om logistieke en financiële redenen niet doorgezet, maar de intentie toont wederom de grote ambities van de Club des Clubs.¹⁰³

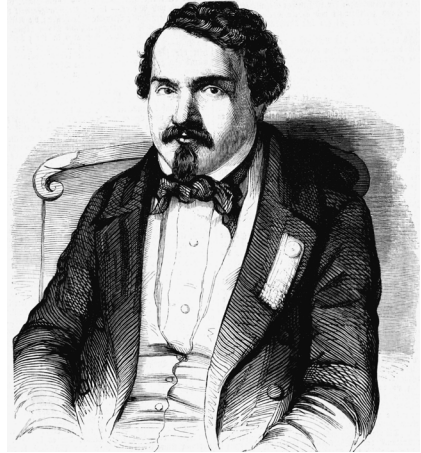
Vertegenwoordigingsmanie

Niet alleen de massale vergaderingen waren een uitdaging voor de Club des Clubs. Om alle lidclubs met elkaar te laten corresponderen en de onderlinge acties te coördineren, was een indrukwekkende organisatiegraad vereist, waarvoor het hoofdkwartier op de Rue de Rivoli – ondanks zijn verbluffende professionaliteit en capaciteit¹⁰⁴ – slagkracht tekortkwam. Dit had veel te maken met een andere gewichtige taak die de Club des Clubs op zich had genomen: het ‘republicaniseren’ van heel Frankrijk.¹⁰⁵ Zij wierf vrijwilligers onder de Parijse clubs om als *agents électoraux* naar alle departementen en legerdivisies van Frankrijk te worden gestuurd. Daar moesten zij een republikeins programma uitdragen en de burgers voorbereiden op de verkiezingen.¹⁰⁶ Het was een hels karwei om in slechts vier weken tijd vijfhonderd gezanten (op negen miljoen kiesgerechtigden) te werven, te trainen, op pad te sturen en hun acties te begeleiden.¹⁰⁷ En dan moesten ook nog al hun reis- en verblijfskosten worden bijgehouden en vergoed. Hun missies en bevindingen werden via frequente correspondentie gecoördineerd vanuit het hoofdkwartier.¹⁰⁸

Met de zending van afgevaardigden ging de Club des Clubs de concurrentie aan met de Société Démocratique Centrale, de eli-

Alexandre Ledru-Rollin, minister van Binnenlandse Zaken in de Voorlopige Regering.

Marc Caussidière, politiechef van Parijs onder de Voorlopige Regering.

taire club die al sinds 1846 bestond en zelf een landelijk netwerk van gedelegeerden onderhield.¹⁰⁹ Maar de Club des Clubs ging nog verder met de aankondiging dat zij kieslijsten ging opstellen voor alle Franse departementen, waarvoor zij de namen aangeleverd kreeg van haar vijfhonderd gezanten en andere connecties in die departementen. Het project mislukte: een week voor de verkiezingen kon de Club des Clubs voor slechts enkele departementen kieslijsten publiceren.¹¹⁰

Intussen had Blanqui, die toch nog zo'n twintig clubs had weten te verenigen in zijn Comité Central pour les Élections, zijn morele leiderschap over de clubbeweging zien verschrompelen met de komst van de Club Barbès en de Club des Clubs. Samen met medestanders oefende hij forse kritiek uit op de Club des Clubs. Een kritiekpunt was dat de vertegenwoordigers van al die lidclubs geen homogeen geheel vormden.¹¹¹ En de verdenking klonk dat Barbès en de zijnen nauwe banden hadden met de Voorlopige Regering. Feitelijk klopte dat. Zo was Sobrier, de secretaris van de Club des Clubs, in de eerste week na de revolutie assistent geweest van politiechef Caussidière. Daarna leidde hij de Commission Instituée pour la Défense des Principes Républicains, een overlegcommissie bij hem thuis, waarbij clubs aangesloten moesten zijn om geld of locaties los te krijgen van de regering.¹¹² Na de verkiezingen zou zelfs blijven

dat minister Ledru-Rollin 123.000 francs aan geheime fondsen had vrijgemaakt om de onkosten van de Club des Clubs voor de republicaniseringsmissie van vierhonderd agents électoraux te vergoeden.¹¹³ Niettemin moet de gedachte dat de clubfederatie daarmee daadwerkelijk een geheim project was van de politie om de macht van de Parijse clubs om te buigen naar een gunstig verkiezingsresultaat voor het kamp van de Voorlopige Regering – zoals zoveel geruchten en roddels in 1848 – naar het rijk der fabelen worden verwezen.¹¹⁴

De critici uit de meest radicale hoek – voornamelijk Blanqui, Cabet en Proudhon – konden moeilijk op tegen de impact van het grote aantal clubs dat de Club des Clubs wist te verenigen. Blanqui werd nog verder weggeduwd uit het centrum van de clubpolitiek door een publicatie op 31 maart, waarin een journalist bezwarende bewijzen aandroeg voor de beschuldiging dat Blanqui ten tijde van de mislukte coup poging van 1839 een politie-informant was geweest. Toen deze zich na twee weken probeerde te revancheren, wist hij hooguit nog zijn eigen vrienden te overtuigen. Veel lidclubs uit zijn Comité Central pour les Élections stapten over naar de Club des Clubs, die half april ongeveer twee derde van de Parijse clubs tot haar ledenbestand mocht rekenen.¹¹⁵

Ondanks alle kritiek die Sobrier, Longepied, Barbès en hun medestanders te verduren kregen, maakte hun Club des Clubs het wel mogelijk dat de grillige clubbeweging enigszins gecoördineerd kon optreden in de voorbereiding van de verkiezingen waarin veel op het spel stond en waarin eenheid en duidelijkheid ver te zoeken waren. Zoals de journalist Alfred Delvau het met onverholven verbijstering omschreef: de ‘vertegenwoordigingsmanie’ hield iedereen in haar greep in de weken voor de verkiezingen. Na het decreet van 5 maart waarin de Voorlopige Regering elke Fransman ouder dan 25 jaar het recht gaf om verkozen te worden, leek volgens Delvau elke burger zich opeens geschikt te achten om het volk te vertegenwoordigen en zich te moeten kandideren met ‘pompeuze en leugenachtige aanplakbiljetten’.¹¹⁶

16 april: de veranderende rol van de clubs

De strijd tussen de Voorlopige Regering en de clubs, die op 17 maart nog in een remise was geëindigd, werd voortgezet op zondag 16 april.¹¹⁷ In het indrukwekkende tafereel dat zich die dag

ontvouwde, hadden de clubs aanvankelijk geen aandeel. Omdat de officiersverkiezingen voor de Parijse afdelingen van de Nationale Garde op 5 april in het nadeel van de arbeiders waren uitgevallen, stond het hoofd van de garde toe dat er onder die doelgroep veertien extra kapiteinstitels zouden worden verdeeld. Daarop riep onderminister Louis Blanc, die tevens leider was van de Arbeidscommissie in het Palais de Luxembourg, arbeidersverenigingen op om op 16 april samen te komen op het Champs-de-Mars om deze veertien kapiteins te verkiezen. De verenigingen namen de gelegenheid te baat om een politieke demonstratie te organiseren met spandoeken en een petitie. Nadat duizenden arbeiders voor de kapiteinsposities hadden gestemd, werd de massa van het Champs-de-Mars over de Seine gedirigeerd in de richting van het Parijse stadhuis om de petitie aan te bieden aan de Voorlopige Regering, samen met de opbrengsten van een collecte die even ervoor was gehouden onder de arbeiders. De petitie eiste fundamentele politieke en sociale hervormingen. Uit de scherpe toon – ‘het volk eist’ – bleek dat het geduld van de arbeidersorganisaties begon op te raken, maar de kern van hun boodschap was bepaald niet nieuw en 16 april begon als een onschuldige, ongewapende demonstratie. Toch kreeg de dag een verbazingwekkend grimmig einde – en dáárin speelden de clubs wel een belangrijke rol.

In de eerste helft van april was Auguste Blanqui niet aanwezig in zijn eigen club en richtte hij zich op persoonlijk eerherstel na de eerdere beschuldigingen aan zijn adres. Zijn afwezigheid enerzijds en de aanval op zijn persoon anderzijds brachten het gerucht voort dat Blanqui in het geheim een opstand voorbereidde. Hoewel hier nooit bewijzen voor zijn gevonden en Blanqui nog op 15 april in een lang gesprek met minister Lamartine volhield dat er niets aan de hand was, was dit gerucht al een eigen leven gaan leiden. En het raakte verknoot met andere geruchten. Zo meldde Lamartine in de nacht van 15 op 16 april dat hij lucht had gekregen van een ‘communistiche’ coup uit andere hoek. Hij had dit vermoedelijk gehoord van Sobrier, die achteraf een informant voor hem bleek te zijn geweest. Tegen 16 april geloofden de leiders van de Club Barbès, de Club des Clubs en de wijdvertakte Société des Droits de l’Homme allemaal dat een coup aanstaande was. Hun eerste reactie was een vlucht naar voren.

Al enkele weken hadden deze clubleiders contact met minister Ledru-Rollin, die in de Voorlopige Regering de meest linkse minister was (naast de socialistische onderministers Blanc en Albert). Tijdens deze gesprekken was het plan geopperd om de Voorlopige Regering te vervangen door een betere, meer democratische regering onder zijn leiding. In de nacht van 15 op 16 april waren ook de clubleiders gaan geloven in de mogelijkheid dat de arbeidersdemonstratie zou escaleren in een staatsgreep en een dictatuur van Blanqui. Met dat doemscenario in gedachten benaderden zij Ledru-Rollin om te vragen of hij bereid zou zijn een Comité van Openbare Veiligheid te leiden, een te creëren noodregering die Blanqui van zijn machtsgreep moest weerhouden. Toen Ledru-Rollin dit aanbod afsloeg en zich achter zijn Voorlopige Regering en de Nationale Garde schaarde, konden de betreffende clubs ook weinig anders doen.

De volgende dag, toen de arbeiders in optocht door de stad trokken, werd prompt de Nationale Garde gemobiliseerd. Die omsingelde het stadhuis en begon de demonstranten te hinderen en te beschimpen. Naast de kreet ‘Weg met de communisten!’ klonk nu ook een verbeterd ‘Weg met de clubs!’. De leiders van de clubs die in de nacht nog hun laatste hoop op Ledru-Rollin hadden gevestigd, zagen nu toe hoe de gardisten verbaal en fysiek geweld gebruikten tegen de demonstranten. Hadden zij de verkeerde kant gekozen? Barbès verscheen zelfs aan het hoofd van het twaalfde legioen van de Nationale Garde, een functie waarin hij anderhalve week ervoor was gekozen. En Sobrier stelde zijn capaciteiten en zijn hoofdkwartier ter beschikking aan de ordehandhaving. Bovendien bracht de Société des Droits de l’Homme haar eigen militie in paraatheid om de Nationale Garde bij te staan in het afweren van een gevreesde staatsgreep. Naast deze radicale clubs waren de gematigde clubs van Parijs van nature al aanhangers van de orde en van de Nationale Garde. Op 16 april koos de clubbeweging dus goeddeels de kant van de regering en namen de arbeidersverenigingen de oppositierol over van de clubs. Werden zij aanvankelijk gezien als belangenorganisaties met een afgebakende doelgroep en een specifiek doel, nu gedroegen zij zich als instituties die het volk vertegenwoordigden en de regering controleerden.¹¹⁸ Dat de clubs namens het hele volk spraken, werd intussen steeds meer in twijfel getrokken.¹¹⁹

16 april was een kantelpunt in de nasleep van de Februarirevolutie. Toen een delegatie van de arbeidersverenigingen, vastberaden om de petitie aan te bieden aan de regering, zich een pad had gebaad door weerbarstige gardistenlinies en het stadhuis betrad, wachtte daar een ijskoude ontvangst. Geen minister of onderminister wilde haar ontvangen, ze werd afgescheept met een onderburgemeester van Parijs die de petitie voor kennisgeving aannam. De afgang toonde dat de verhoudingen ingrijpend waren veranderd: arbeiders die op 17 maart nog werden beschouwd als ‘het volk’ golden op 16 april opeens als volksvijandig en staatsgevaarlijk. Het ‘volk’ werd nog steeds beschouwd als de basis voor politieke legitimiteit, maar de betekenis ervan was veranderd: nu waren dat alleen nog de gegoede burgers van de republiek, de mannen van de Nationale Garde die de demonstratie hadden verstoord en de regering hadden beschermd tegen alle gevreesde opstanden. De Voorlopige Regering overleefde 16 april glansrijk en zou op 20 april met een *Fête de la Fraternité* de Nationale Garde en het leger publiekelijk in het zonnetje zetten als de instituties die model stonden voor goed burgerschap.¹²⁰

Ook voor de clubs was 16 april een kentering: had hun claim dat zij het volk vertegenwoordigden er op 17 maart nog toe geleid dat hun leiders door de regering werden beschouwd als ‘woordvoerders van het volk’, na 16 april was hun geloofwaardigheid van alle kanten aangetast. De conservatieven en de gematigde republikeinen wantrouwden de clubs vanwege hun gebrek aan eenheid, de radicalen en socialisten voelden zich door de clubs ‘verraden’. Voor de Parijse arbeidersbevolking verloren de clubs hun geloofwaardigheid als vertegenwoordigende instituties. De belangrijke clubleiders waren openlijk tegen elkaar uitgespeeld, en met nog een week tot de verkiezingen waren de clubs hun sterke uitgangspositie kwijtgeraakt.¹²¹

Enige nuance is wel op haar plaats. Het echec van 16 april raakte niet alle clubs. Allereerst waren er diverse gematigde clubs, die hun kieslijsten vulden met namen uit de Voorlopige Regering en andere liberaal-republikeinse kandidaten.¹²² Zij konden juist met tevredenheid constateren dat de positie van hun radicale tegenhangers was verzwakt. Bovendien gingen veel clubs onverstoord door met hun activiteiten voor de parlamentsverkiezingen van 23 april: kandidaten werden ondervraagd, kieslijsten werden opgesteld en leden werden geïn-

strueerd voor de stembusgang. Niettemin: ‘16 april’ was geen goede reclame voor de clubs en de hysterie die de opstand een week voor de verkiezingen creëerde, had voor hen niet slechter kunnen uitpakken.¹²³ Voor de Voorlopige Regering werd alles er, in de woorden van Lamartine, ineens een stuk ‘gemakkelijker’ op.¹²⁴ Zij verstevigde die dag ook de basis voor de representatieve democratie. De radicalen die zich al sinds het decreet van 5 maart tegen de verkiezingen hadden verzet, waren reeds op 16 april ‘onderuitgegaan en politiek verslagen’.¹²⁵

De verkiezingen: dag van de waarheid

Ondanks aanhoudende vrees voor relletjes en opstanden verliepen de verkiezingen op 23 april in betrekkelijke kalmte en orde.¹²⁶ Er vonden wel op verschillende plaatsen vandalisme, geweldplegingen en opstootjes plaats, waarbij ook doden en gewonden vielen, maar dat gebeurde overwegend op het platteland en in enkele provinciesteden.¹²⁷ Een verslaggever maakte melding van een incident in Parijs, waarbij ook clubs betrokken zouden zijn geweest: ‘De aanslag[en] die de *clubistes* gisteren poogden te plegen op de stemlokalen van het tweede arrondissement bewijzen dat het terrein van de wettigheid wegzakt onder de voetstappen van deze Heren. Zij hebben hun hoop louter nog gevestigd op staatsgrepen.’¹²⁸ Of er werkelijk clubleden betrokken waren bij acties tegen de verkiezingen, en of die zich daarbij ook zichtbaar *als clubleden* opstelden, is niet te achterhalen. Wel kwamen dergelijke opstootjes voort uit een onderstroom die ook in de radicale clubs bestond: een groot wantrouwen tegenover de stembus en de regeringsvormen die daaruit voort zouden vloeien. Sinds de nederlaag op 16 april was de scepsis onder de radicalen alleen maar toegenomen.

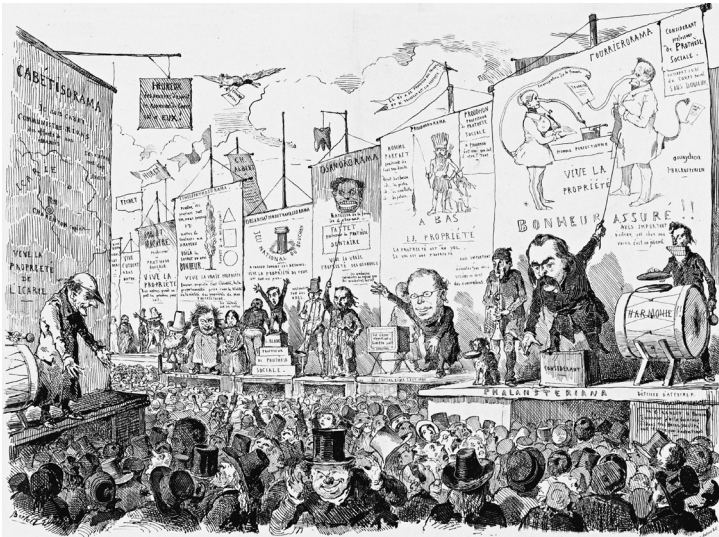
De gematigd republikeinse Voorlopige Regering stelde alles in het werk om de verkiezingen niet te laten verstoren door enerzijds de machtsblokken uit de oude monarchie en anderzijds het straatgeweld van radicalen.¹²⁹ Maar intussen moest ook het gigantische electorale project in goede banen worden geleid. De stemlokalen gingen om zes uur ’s ochtends open, om open te blijven tot negen uur ’s avonds. De dag erop, op 24 april, zouden ze nogmaals zo lang open zijn. Het moest alle ongeveer 410.000 geregistreerde kiesgerechtigden van de Seine in staat stellen hun stem uit te brengen.¹³⁰ De stemming was geheim: de

Verkiezingen in Parijs.

kiezers deponeerden hun stembiljet anoniem in de stembus. Na sluiting van de stemlokalen mochten de burgers toezien op (en onder strikte supervisie helpen met) het sorteren en tellen van de biljetten. Die werden in stapeltjes van honderd verdeeld over tafels waaraan elk vier verkiezingsfunctionarissen zaten. Twee van hen lazen samen de namen van de kandidaten op, twee anderen noteerden de namen en zetten een stip achter de betreffende naam op een lijst met kandidaten om het tellen te bespoedigen. En zo ging dat in alle 347 stembureaus van het departement van de Seine, dat was ingedeeld in twaalf arrondissementen binnen de Parijse stadsmuren en acht kantons erbuiten.¹³¹ Het tellen van de stemmen nam enkele dagen in beslag.¹³²

Over een publieke bekendmaking van de uitslag was aanvankelijk niet nagedacht, maar met het oog op het grote engagement van de Parijzenaren werd toch maar besloten tot een

'De ideeënbeurs.' Karikatuur van de vele verschillende socialisten die hun ideeën aan de man proberen te brengen.

openbare bijeenkomst. Op 28 april kwamen in een zaal van het Parijse stadhuis de burgemeesters van de arrondissementen en uit de banlieues, afgevaardigden van de stembureaus en enkele vrederechters bijeen. Plechtig riepen zij de namen om van de 34 verkozen afgevaardigden van de Seine en het aantal stemmen dat zij hadden gekregen.¹³³ Welke kandidaten door de andere departementen waren verkozen, moesten de Parijzenaren in de dagen erna uit de kranten vernemen, maar de Parijse uitslag gaf al een duidelijke teneur. De meeste stemmen van de hoofdstad gingen naar Alphonse de Lamartine en vervolgens naar alle andere namen uit de Voorlopige Regering, inclusief burgemeester Marrast, politiechef Caussidière en de arbeidersfavorieten Louis Blanc en Albert ('de arbeider'). Van de grote namen uit de clubbeweging (Blanqui, Barbès, Cabet, Proudhon, enzovoort) prijkte er niet één op de lijst.¹³⁴ Het gegoochel met kieslijsten en kandidaturen, de weinig eensgezinde clubcampagnes en andere onderlinge conflicten hadden te veel verdeeldheid en verwarring uitgestraald om het imago van de clubs te redden.¹³⁵

Verkiezingsfraude

Ondanks de teleurstellende verkiezingsuitslag was de electorale rol van de clubs nog niet uitgespeeld. In de dagen die volgden op de stembusgang brachten de clubs herhaaldelijk verkiezingsfraude aan het licht. De verkiezingen waren door de Voorlopige Regering op 5 maart zo snel uitgevaardigd, dat er nauwelijks discussie was geweest in de pers en in de clubs. De regering had gekozen voor een systeem van directe verkiezingen, waarbij elk departement een naar bevolkingsaantal omgeslagen aantal kandidaten zou afvaardigen. Kiezers stemden niet op één kandidaat, maar moesten een stembiljet inleveren met daarop zoveel namen als er zetels voor hun departement te verdelen waren – 34 zetels in het geval van de Seine. Aangezien alle mannen ouder dan 21 jaar mochten stemmen en zich (vanaf 25 jaar) kandidaat mochten stellen, was dit een omvangrijke en vooral fraudegevoelige operatie. Een veelvoorkomende vorm van fraude was dat een kandidaat een kopie maakte van de kieslijsten van prominente clubs en kiescomités die in drukvorm werden verspreid, waarbij hij dan één kandidaat heimelijk verving door zijn eigen naam. Die vervalste lijst liet hij vervolgens circuleren om te zorgen dat onopmerkbare kiezers onbewust voor hem zouden stemmen.¹³⁶

Een bijzondere zaak die de clubs aan de kaak stelden, was de frauduleuze verkiezing van Jean-Philippe Schmit. Hij had zich kandidaat gesteld voor het parlement en was met 124.383 stemmen verkozen als één van de 34 afgevaardigden van de Seine.¹³⁷ Hij behaalde de 25e plaats en had slechts vijfduizend stemmen minder dan minister Ledru-Rollin op plaats 24. Dit enorme succes had de vrij onbekende Schmit te danken aan zijn campagne in de clubs en in de pers. Daar had hij zichzelf gepresenteerd als een oprechte en hardwerkende arbeider, die voor zijn verkiezing een beroep deed op de solidariteit onder arbeiders. Immers, in het discours van de Februarirevolutie waren arbeiders allemaal eerlijke, bescheiden en capabele politici.¹³⁸ Schmit speelde hierop in, zoals veel andere kandidaten. Hij presenteerde zich in de pers en ook in de clubs waar hij kwam spreken als ‘Schmit, *ouvrier*’. En hij liet een speciale campagnebrochure drukken die een veelzeggende titel droeg: *Aan de arbeiders. Brood, werk en de waarheid*.¹³⁹

Schmit had zijn succes echter niet alleen te danken aan zijn

gevoel voor publiciteit. Het lot hielp een handje toen er een persoonsverwisseling optrad. Er liep in Parijs namelijk een schoenmaker rond die ‘Smith’ heette en eveneens een zetel in het parlement ambieerde. In de kranten werden beide heren al gemakkelijk door elkaar gehaald en de on-Franse naam werd afwisselend geschreven als ‘Smith’, ‘Schmit’, ‘Schmith’ en zelfs ‘Schmitz’. Uiteindelijk wist niemand meer wie wie was. Zelfs enkele comités die verantwoordelijk waren voor het tellen van de stemmen in diverse kantons waren in de war geraakt en hadden de stemmen voor beide kandidaten op het conto geschreven van Jean-Philippe Schmit.¹⁴⁰

Toen de persoonsverwarring aan het licht kwam, ontdekten de Parijzenaren iets schokkends: Jean-Philippe Schmit was helemaal geen arbeider. Integendeel, hij was zelfs een hoge ambtenaar geweest onder de Julimonarchie.¹⁴¹ Hij was een van de windvanen van 1848, ambtenaren die poogden om onder het nieuwe bewind hun posities te behouden. De angst om voor collaborateur te worden uitgemaakt, kan voor Schmit een drijfveer zijn geweest om zich in zijn campagne wat extra socialistisch en republikeins voor te doen. Hij speelde een slim spel en investeerde veel geld en tijd in zijn verkiezingscampagne. Voordat zijn ware achtergrond naar buiten kwam, was het begin mei en leek niets Schmit in de weg te staan om zijn zetel in het parlement in te nemen. Alleen had hij buiten de clubs gerekend. Zijn ‘verraad’ leidde tot enorme woede in veel clubs, die extra verbolgen waren vanwege de ‘verspilling’ van de arbeidersstem die toch al zo weinig succes had geboekt in de verkiezingen.¹⁴²

De naam Schmit ging begin mei in veel clubvergaderingen over de tong. Tientallen clubs stuurden protestbrieven en werkten mee aan in totaal 26 petitieën (meer dan 4000 handtekeningen) om de onrechtmatige verkiezing bij het parlement aanhangig te maken.¹⁴³ Dat *juist* de clubs zich in de luren hadden laten leggen door de nepkandidatuur van Schmit, wekte grote onrust. Zo schreef de elitaire Société Démocratique Centrale in een brief aan het parlement: ‘Door valse en leugenachtige beweringen, heeft [Schmit] stemmen gekregen die bedoeld waren voor een waardige en eerlijke arbeider en niet voor een oud-ambtenaar van uit het Restauratietijdperk, *maitre de requêtes* [een hoge ambtelijke functie, gw], divisiehoofd bij het ministerie van Justitie, kostganger van de staat, enzovoort.’¹⁴⁴ Dezelfde club

stuurde het parlement enkele verontwaardigde brieven door van haar leden, eloquente burgers van goede komaf.¹⁴⁵

Ook het bestuur van de Club Blanqui stuurde een brief, evenals minder prominente clubs, zoals de Club de l'Homme Armé, de Club Républicain du Clichy en de Club des Indépendants.¹⁴⁶ Van de laatste schreven enkele leden: 'Allen geloofden dat zij op een man stemden die, gedurende lange jaren, onder de arbeiders heeft geleefd, die hun werk heeft gedeeld, hun behoeften heeft ondervonden, en die het parlement inzichten kon verschaffen over de zaak die hen aangaat, gebaseerd op persoonlijke ervaring.'¹⁴⁷

Andere brieven waren eenvoudige blaadjes vol met handtekeningen, soms kracht bijgezet door vermelding van de rangen en divisies van de Nationale Garde.¹⁴⁸ Enkele handtekeningen waren voorzien van een persoonlijke boodschap, zoals: 'Ik heb in alle vertrouwen op een echte Republikein gestemd. Ik merk dat ik bedrogen ben en daarom protesteer ik met alle verontwaardiging in mijn ziel; ik teken tegen zijn benoeming.'¹⁴⁹ Ter ondersteuning van hun bezwaar tegen Schmits verkiezing voegden de brieven alle 'bewijs' bij, zoals een vroege kandidatenlijst voor de verkiezingen met de naam 'Schmit, *ouvrier*' erop en de leugenachtige verkiezingsbrochure waarin de kandidaat zijn ervaringen als arbeider uiteen had gezet.¹⁵⁰

Het voorbeeld van Schmit laat zien dat de overgebleven clubs ook in de weken na de verkiezingen nog een positie ambiëerden in het democratische proces. Meer dan alleen politieke platformen te zijn, wilden zij hoeders van de democratie zijn door de eerlijkheid en transparantie van de verkiezingen te bewaken in de onvolgroeide Tweede Republiek. Zij gaven invulling aan die *andere* kant van volkssoevereiniteit, zoals Pierre Rosanvallon beschrijft: naast het formele verkiezingsproces heeft een democratie altijd een aanvullende *surveillance* nodig vanuit de samenleving, in de vorm van waakzaamheid, aanklacht en evaluatie.¹⁵¹

Naar aanleiding van de brieven en petitieën over de zaak Schmit, stelde de Assemblée Nationale Constituante een onderzoekscommissie in die ook de betrokkenen ondervroeg. In een plenair debat op 6 mei besloot het parlement vervolgens om Schmit zijn zetel te ontnemen. Een meerderheid zag er echter van af hem te beschuldigen van fraude, ondanks felle oproepen in die richting vanuit de clubs. Men hield het op een ongelukki-

ge persoonsverwisseling.¹⁵² De zetel bleef vacant tot een andere kandidaat werd verkozen en Schmit van het politieke toneel verdween.

Het was niet de enige fraudezaak waarin de clubs zich mengden. Zo schreef de socialistische Club du Salut du Peuple een lange brief met een protest tegen het gehele verkiezingsproces in het departement van de Seine, waarbij zij alle misstanden opsomde, zoals fraude, gebrek aan controle en een foutieve uitvoering van de kieswet. Niet alleen verzocht zij om een parlementaire enquête, maar zij verlangde dat de 34 kandidaten van het departement op non-actief werden gezet tot er meer duidelijkheid was.¹⁵³ En *La Commune de Paris* introduceerde op 1 mei een nieuwe dagelijkse rubriek: 'fraudes électorales', waarin alle vermeende anomalieën uit de verkiezingen werden opgesomd.¹⁵⁴ De woede over een zaak als die van Schmit was groot, zeker ook omdat de radicale clubs grote verliezen hadden geleden in de verkiezingen.¹⁵⁵ Hoewel lang niet alle clubs nog actief waren na het echech van 16 april en na de verkiezingen van een week later, tonen de protesten tegen de verkiezing van Schmit dat hun rol in de democratie voor veel clubs nog niet was uitgespeeld.

De verkiezingen van 1848 waren uitzonderlijk. De Februarirevolutie, de Tweede Republiek, het plotselinge algemeen kiesrecht, de verwarrende kiesprocedure, de strijd om de vertegenwoordiging van het volk – alle factoren creëerden een geheel nieuw klimaat waarin de clubs taken ambieerden waarmee zij nauwelijks ervaring hadden. Weliswaar vond ook onder het censuskiesrecht het opstellen van kieslijsten al plaats in kiescomités, maar het selecteren van kandidaten, het controleren van de verkiezingsprocedure, het vormen van een alliantie van bijna tweehonderd (circa twee derde van alle) Parijse clubs in de Club des Clubs, het voeren van campagnes voor kandidaten, het propageren van de Republiek *an sich* – met dat alles deden de organisatoren van de clubs in 1848 voor het eerst ervaring op. Het maakt de veelheid van hun activiteiten en de omvang van hun ambities ronduit indrukwekkend, ook al bleef electoraal succes uit.